

Keramické servisy od „Bruselu“ po 70. léta

Retromuseum Cheb

21. 3.–8. 9. 2024

Vernisáž ve středu 20. března v 17.00.

Keramický průmysl v bývalých Sudetech byl s odsunem Němců konfiskován a zestátněn. V českém prostředí se malé rodinné provozy bránily znárodnění přeměnou v družstva. Velké keramické závody byly spojeny do národního podniku Spojker, všude však chyběly odborné profese i nové výrobní programy. Produkce se v padesátých letech omezovala na tvarově zastaralé výrobky z ještě předválečné éry, a dokonce i toto zboží na trhu chybělo.

Posun nastal až po úspěchu československého pavilonu na přehlídce Expo '58 v Bruselu. Součástí expozice byly i prototypy porcelánových a keramických předmětů. Po výstavě se započalo s výrobou alespoň některých z nich, jak pro domácí, tak i zahraniční trh. Do podniků byli vysláni mladí absolventi výtvarných škol, kteří keramiku vnímali jako lacinější variantu drahého porcelánu a předměty vzorovali spíše s ohledem na českého spotřebitele. Jako nejvhodnější podniky pro výrobu nápojových setů se ukázaly závody národního podniku Spojker v Teplicích a ve Znojmě (původně firma Ditmar & Urbach) a výrobní družstvo Keramo Kožlany.

Velkou zásluhu na moderním tvarosloví nápojových a jídelních souprav měli manželé Pravoslav a Jindřiška Radovi. Kromě toho, že přicházeli s moderními návrhy, se zasloužili i o teoretické uchopení této problematiky, zejména co se týče specifických tvarů servisů a jejich funkčnosti. Keramický čajový servis dle návrhu Jindřišky Radové vyrobený v Keramu Kožlany byl oceněn i na Expu '58 v Bruselu.

Kávový servis, návrh Jindřiška Radová, Keramo Kožlany

Šálek s podšálkem, tzv. šapo, návrh dekoru Václav Tikal, Spojker n. p., závod Znojmo

Provozy národního podniku Spojker v Teplicích a ve Znojmě byly především určeny pro výrobu sanitární keramiky, užitná a ozdobná keramika byla v jejich produkci zastoupena jen v omezené míře. Pod závod v Teplicích spadaly další keramické provozy v okolí (Modlany, Jílové), ale docházelo v nich k častým reorganizacím. V roce 1963 se pro celý podnik ustálil název Keramické závody, n. p., Znojmo. Na konci padesátých let se tu začali prosazovat výtvarníci, kteří posouvali estetickou úroveň výrobků a přicházeli s moderními a funkčními tvary. Zejména to byli Milan Chlíbec, autor populárních souprav Diadém a Leona, Jarmila Formánková, autorka souboru s typickým liniovým dekorem, který mu dal název „Pyžamo“, František Šmíd a Slavoj Banset. Jejich návrhy v „bruselském“ stylu, založené na čistých tvarech většinou bez jakéhokoli dekoru, se postupně dařilo prosazovat do výroby. Oblíbeným módním produktem byly šálky s podšálky, tzv. šapo. Dárková balení těchto nepraktických hrnečků, malých a křehkých, většinou končila ve vitrínách dobových obyváků.

Závod Znojmo reagoval na „bruselský“ styl s lehkým zpožděním. Přesto i zde přišli s několika novými servisy, jména jejich autorů však zůstávají neznámá. Ozdobná i užitná keramika byla poté přesunuta do nedalekého Kravska, kde se vyráběly návrhy vyzorované ve Znojmě, hlavně vázy.

Barevné podšálky, Spojker n. p., závody Teplice a Znojmo

Servis Leona, návrh Milan Chlíbec, Spojker n. p., závod Teplice

Mokka souprava, návrh konvice Helena Mrázková, hrnečky Carmen Říhová, Spojker n. p. závod Teplice,

Souprava na pití kakaa, návrh Jindřiška Radová, Keramo Kozlany

Výrobní družstvo Keramo v Kozlanech v okrese Plzeň-sever vzniklo spojením místních hrnčičů. V obci měla výroba keramického nádobí dlouhou tradici sahající až do středověku díky nedalekým zdrojům kvalitních jílu. Pálilo se až na 1100 °C, výrobky byly tvrdé a pevné. Proto si v padesátých letech družstvo vybrali někteří pražští keramici, kteří sem jezdili realizovat své vlastní autorské návrhy a vedle toho navrhovali vzory pro zdejší sériovou výrobu. Pro nápojové soupravy z Kozlan byla typická ucha z pravého rákosí, v té době velmi módní.

Se servisem z Kozlan slavila Jindřiška Radová úspěch i na Expu '58. Dále zde působili její manžel Pravoslav Rada, Julie Horová, Jitka Forejtová nebo trojice keramiček, jež často spolupracovaly – Marie Rychlíková, Děvana Mírová a Lydie Hladíková. Navrhovali vázy, žardiniéry či kávové a čajové servisy a do produkce závodu vnesli nové přístupy – ať už šlo o tvary, či barevnost. Právě střídavá barevná řešení, funkčnost a elegance spojené s kvalitním materiálem a trvanlivostí charakterizovaly výrobky Kerama Kozlany v šedesátých letech.

Barevné varianty konvičky z kávového servisu, Keramo Kozlany

Čajový servis, návrh Jaroslava Halířová-Prošková, 70. léta, Keramo Kozlany

Již v polovině šedesátých let se spotřebitelé začali od tvarově čistých jednobarevných výrobků odklánět. „Bruselský“ styl byl na ústupu, centrálně řízené podniky však reagovaly jen pomalu a výtvarníci je následně opouštěli. Začali se prezentovat autorskou tvorbou vznikající v jejich ateliérech a od sedmdesátých let také často vytvářeli rozměrná keramická díla pro architekturu, reagující na zavedení státní podpory tohoto typu umění.

Keramický průmysl ještě nějakou dobu vyráběl osvědčené návrhy a pro oblíbené dekory se vracel i hluboko do minulosti. Vznikalo líbivé nádobí bez valné estetické hodnoty. V té době se v sortimentu odrážel i výrazná poptávka po tzv. chalupářském stylu v tmavé zemité barevnosti. V Teplicích se vyrábělo nepřeborné množství jednoduchých hranatých hrníčků s různými nálepkami, které se podbízely vkusu zákazníka. Sílí zde výroba nápojových a jídelních souborů Kera vitral (jednalo se o zdejší patent na odolné nádobí), oblíbených u chatařů až dodnes. Ve Znojmě ještě jistou dobu pokračují ve výrobě nadčasového „bruselského“ kávového servisu, který doplňují novými dekory. V Keramu Kozlany došlo v rámci úspor ke změně způsobu pálení, teplota výpalu výrobků byla snížena a hrníčky i konvice přestaly být odolné. Vzniklo ještě několik vkusných návrhů (Jaroslava Halířová-Prošková), postupně se zde však od výroby jemného nádobí upustilo.

Zdařilý tvar konvice s dobovým dekorem, konec 60. let, Keramické závody n. p., Znojmo

Varianta kávového servisu s květinovým dekorem, 60./70. léta, Keramické závody n. p., Znojmo

Keramické servisy od „Bruselu“ po 70. léta
Retromuseum – mezípatro
21. 3.–8. 9. 2024
Autorka výstavy Eva Ballová
Vystavené předměty pocházejí ze sbírky autorky výstavy
Otevírací doba: út–ne 10.00–17.00

Retromuseum Cheb, pobočka Galerie
výtvarného umění v Chebu
náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 17, Cheb
T: +420 731 669 912, www.retromuseum.cz

Galerie výtvarného umění v Chebu
příspěvková organizace Karlovarského kraje
náměstí Krále Jiřího z Poděbrad 16, 350 02 Cheb
T: +420 354 422 450, info@gavu.cz, www.gavu.cz

Výstavní program GAVU Cheb je podpořen z grantového programu MK ČR.

V roce 2024 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Grafika: Kolář & Kutálek

Obálka: Čajová souprava, Keramo Kozlany